

POSESTNE RAZMERE NA VELIKI IN MALI PLANINI OB KONCU FEVDALNE DOBE

Vlado Valenčič

Raziskovalec, ki se ukvarja s preteklostjo pašništva na Veliki in Mali planini, si seveda postavi tudi vprašanje o nekdanjih posestnih in lastninskih odnosih na teh planinah. Čeprav je Velika planina med največjimi in najbolj znanimi planinami na Slovenskem, bodisi po razsežnosti pašnega področja kot po številu živine ter po velikosti poletnega selišča, je njena daljna preteklost ostala v marsičem še neznana ali le delno pojasnjena. Saj poznamo prvo omembo imena te planine komaj iz arhivskih virov srede 18. stoletja. Do takih ugotovitev je prišel avtor monografije, ki je obravnaval življenje, delo in izročilo pastirjev na Veliki planini.¹

Za srednji vek ter vse do srede 18. stoletja ni arhivskih virov, ki bi vsebovali kolikor toliko sistematične popise zemljiške posesti in zajeli vsa zemljišča. Urbarji nudijo predvsem podatke o kmetskih podložnikih ter njihovih dajatvah in storitvah, ki so jih bili dolžni opravljati zemljiškim gospodom. Ponavadi nimajo nikakih podatkov o zemljiščih. Na omembo zemljišč naletimo v primerih, ko so podložniki izkoriščali dominikalna, to je neposredno gospostvom pripadajoča zemljišča, in je urbar predpisoval dajatve podložnikov za izkoriščanje takih zemljišč. Tako sta urbarja zgornjekamniškega gospostva iz leta 1571 in 1620 vsebovala imenoma planine Jerzerca, Gola Dolina, Na Korenu, V Kalcih, Mokrica, Dolga njiva ter »Nasebeselim« in »Vgnini«; pomena zadnjih dveh imen nisem mogel razvozlati. Podložniki, ki so pasli živino na omenjenih planinah, so morali zgornjekamniški graščini dajati letno sir in skuto enega dne. Urbarja navajata tudi meje zgornjekamniškega deželnega sodišča. Severna meja je v kamniškem okolišju potekala od Štefanje gore k Bistričici, ob Črni do Črnivca, kjer se je obrnila na Tuhinjsko planino.² Po tem opisu teritorij deželskega sodišča ni obsegal

¹ A. Cevc, Velika planina, Ljubljana 1972, str. 13 sl. — Na pobudo dr. A. Cevca sem obdelal katastrsko arhivsko gradivo o Veliki in Mali planini, ki ga hrani Arhiv Slovenije. Rezultate svojega dela, ki naj bi pokazali, kakšne so bile posestne razmere na tej planini in kako so jo izkoriščali za pašo, pa objavljam v tej razpravi.

² As, Rkp II/11 u, Urbar Oberstein 1571, fol. 216, 226'; Rkp II/12, Urbar Oberstein 1620. Prim. T. Cevc, Nastanek in razvoj pastirskega stanu na Veliki planini nad Kamnikom, Kamniški zbornik 1967, str. 85, op. 22.

gorovja s planinami severno od te meje. Zgornjekamniško oziroma poznejše kriško gospostvo je imelo podložnike v Godiču, Zakalu in Stranjah, od koder so bili kmetski upravičenci do paše na Veliki in Mali planini. Toda v urbarjih ni o tem nikakih omemb.

Upravičenci do paše na velikoplaninskem območju so bili podložni še številnim drugim zemljiškim gospodom, tako tudi graščini Dol, ljubljanski škofiji, župniji Kamnik in cerkvi sv. Primoža in Felicijana. Od graščine Dol — njeni podložniki so bili v Podstudencu in na Šenturški gori — je ohranjenih šest urbarjev od 1666 do 1751, toda v nobenem se ne omenja Velika planina.³ Ljubljanska škofija je imela v Bistričici, Zagorici in Gozdu podložnike, ki so bili med posestniki na Veliki in Mali planini. Toda škofijski urbarji iz prve polovice 18. stoletja ne vsebujejo o tem ničesar. Ravno tako se Velika planina ne omenja v urbarjih kamniške župnije ter cerkve sv. Primoža in Felicijana, katerih podložniki so bili iz Bistričice, Praprotnega-Sv. Primoža, Brezij in Stranj.⁴ Največ upravičencev do Velike in Male planine je imel med podložniki samostan v Mekinjah. Živeli so v številnih naseljih davčnih občin Bistričica, Županje njive, Gozd, Godič, Stranje, Tunjice in Šenturška gora, torej po vsem območju z upravičenci na Veliki in Mali planini. Urbarji samostana v Mekinjah niso ohranjeni. Pa tudi to gospostvo v napovedih za terezijanski kataster ni omenjalo velikoplaninskih pašnikov, na katerih so mnogi njegovi podložniki pasli živino.⁵ Razpoložljivi starejši arhivski viri, ki bi sicer po svojem značaju mogli pojasniti kakšno vprašanje, nas pustijo brez odgovora.

DOMINIJI IN NASELJA Z UPRAVIČENCI PLANIN

V letih 1749—1754 je bil v zvezi z davčnimi reformami Marije Terezije izveden prvi sistematičnejši popis zemljišč. Na predpisanih obrazcih so morali dominiji (zemljiški gospodje) predložiti napovedi donosa, in sicer posebej zemljišč v svoji neposredni posesti (dominikalnih) in posebej zemljišč podložnikov (rustikalnih). Za ugotovitev donosa je bilo treba v napovedih navesti podatke glede posameznih zemljiških kategorij, njiv, vrtov, travnikov, vinogradov, pašnikov in gozdov. Rezultati popisa, rektifikacijski dominikalni akti, ki vsebujejo dominikalna zemljišča, ter napovedne tabele (Bekanntnuss-Tabellen) z rustikalnimi zemljišči se označujejo kot terezijanski kataster.⁶

³ AS, GrA I Dol, urbarji za leta 1666, 1685—1694, 1688—1701, 1702—1726, 1727—1738, 1727—1751.

⁴ Nadškofijski arhiv Ljubljana, Škofijska pristava (Pfalz) fasc. 2, urbarji za leta 1706—1709, 1719—1722, 1727; fasc. 7, urbar 1757; Župnijski arhiv župnije Kamnik fasc. 1, urbar 1619 in 1688—1701; fasc. 2, urbar sv. Primoža in Felicijana 1796—1841.

⁵ AS, Rektifikacijski dominikalni akti (RDA) in Napovedne tabele (Bekanntnuss-Tabellen, BT), Gorenjska, št. 14, Samostan Mekinje.

⁶ O terezijanskem katastru prim. V. Valenčič, Dolenjski gozdovi v terezijanskem katastru, Gozdarski vestnik 23/1965, str. 61 sl.; Vrste zemljišč, v Gospodarski in družbeni zgodovini Slovencev, Ljubljana 1970, str. 138; M. Britovšek, Razkroj fevdalne agrarne strukture na Kranjskem, Ljubljana 1964, str. 26 sl.

Terezijanski kataster je prvi arhivski vir, ki z navajanjem pašnikov daje sliko o razširjenosti in izkoriščanju te zemljišče kategorije. Seveda podatki niso taki, da bi nas v celoti zadovoljili. Površine niso izkazane in tudi posestne razmere niso dovolj opredeljene. Pri tem popisu so ugotavljali donos zemljišča posameznega posestnika, osnova popisa je bil posestnik in ne določena zemljiška površina. Zato bomo mogli v napovednih tabelah ugotoviti posestnike oziroma uživalce Velike in Male planine le toliko, kolikor je bilo to pri njih izrecno navedeno, da imajo v posesti ali uživajo tamkajšnja zemljišča. Najstarejši popolni podatki posestnikov Velike in Male planine so znani iz jožefinskega katastra, ki je bil izdelan v letih 1785—1789. Katastrske podatke bomo pozneje podrobneje obravnavali, na tem mestu naj bo omenjeno le, da so zemljišča, označena kot Kisovec, Velika in Mala planina, bila zaključen predel (Ried) jožefinske katastrske občine Dolina Črne (Thal Zherna). Površina Velike in Male planine je bila razdeljena med 171 kmetskih posestnikov. Vsi so imenoma navedeni po katastrskih oziroma davčnih občinah in hišnih številkah ter po dominijih, ki so jim bili podložni.⁷

Število posestnikov Velike in Male planine po dominijih in davčnih občinah

Dominiji	Jožefinske davčne občine	Število posestnikov
Samostan Mekinje	Bistričica, Godič, Gozd, Stranje, Šenturška gora	31
Gospostvo Križ	Bistričica, Godič, Stranje, Tunjice	21
Meščanski špital Kamnik	Bistričica, Dolina Črne, Gozd, Stranje, Tunjice	19
Mestna župnija Kamnik	Bistričica, Godič	18
Škofija Ljubljana	Bistričica, Gozd, Stranje	17
Graščina Jablje	Bistričica, Dolina Črne, Stranje, Tunjice	15
Samostan Velesovo	Bistričica, Stranje, Šenturška gora	8
Graščina Dol	Dolina Črne, Stranje, Tunjice	7
Komenda nemškega viteškega reda Ljubljana	Bistričica, Stranje	5
Gospostvo Brdo pri Kranju	Godič, Gozd	4
Graščina Zaprice	Bistričica, Dolina Črne, Tunjice	4
Graščina Zgornji Motnik	Dolina Črne	4
Ravbarjev beneficij sv. Barbare v stolnici	Dolina Črne	3
Župnija Cerklje	Šenturška gora	3
Beneficij sv. Primoža in Felicijana	Godič	2

⁷ AS, Jožefinski kataster, Ljubljanska kresija, kat. občina Dolina Črne — Thal Zherna. — O jožefinskem katastru prim. P. Blažnik, Jožefinski kataster v luči jožefinske davčne občine Spodnji Bitenj, Loški razgledi XXI/1974, str. 47 sl.

Dominiji	Jožefinske davčne občine	Število posestnikov
Gospostvo Loka	Sv. Lenart	2
Komenda malteškega reda Sv. Peter	Tunjice	2
Deželni stanovi	Godič	1
Dvor Zduša	Dolina Črne	1
Dvor Zgornje Perovo	Sv. Lenart	1
Gospostvo Fužine	Tunjice	1
Graščina Turen pod Novim gradom	Sv. Lenart	1
Župnija Moravče	Tunjice	1

Jožefinski kataster je nastal komaj 30 let za terezijanskim. Ta doba je bila prekratka, da bi se brez zunanjih vzrokov bistveno predrugačile razmere glede izkoriščanja planinskih pašnikov. Sicer si je prav takrat država začela prizadevati, da bi z uveljavljanjem fiziokratskih načel izboljšala pogoje za napredek kmetijstva. Fiziokratsko usmerjeni kmetijski strokovnjaki so se med drugim zavzemali zlasti za uvedbo krmnih rastlin in za hlevsko krmljenje živine ter so zahtevali razdelitev skupnih pašnikov. Od leta 1768 naprej, ko je bil izdan prvi patent o razdelitvi, si je državna zakonodaja vztrajno prizadevala za razdelitev skupnih vaških pašnikov, toda od razdelitve je izvzemala skalnate oziroma peščene pašniške površine, posebno pa vse planinske pašnike. Izvajanje zakonodaje o razdelitvi pašnikov pa je le počasi napredovalo, šele po preteku nekaj desetletij so se pokazali pomembnejši rezultati.⁸ Zato upravičeno predpostavljamo, da je gospodarjenje s planinami, ki z novo zakonodajo ni bilo prizadeto, v času od terezijanskega do jožefinskega katastra v splošnem ostalo nespremenjeno.

Posestniki Velike in Male planine se v napovednih tabelah terezijanskega katastra iz že navedenega razloga ne dajo ugotoviti. Zadovoljiti se moramo z ugotovitvijo števila kmetov v posameznih naseljih, od koder so bili v jožefinskem katastru navedeni posestniki planin. Kajžarji in posestniki posameznih zemljišč pri tem niso upoštevani. Podatki o pašnikih in paši, kolikor jih napovedne tabele vsebujejo, pa bodo pokazali, v kakšnem obsegu so tedaj izkoriščali planine. Naslednji pregled vsebuje število kmetov po naseljih, kakor so izkazani v terezijanskem katastru, naselja pa so združena po davčnih občinah franciscejskega katastra, in sicer v sedanjem obsegu. Ta pripomba je potrebna, ker so bile teritorialne razlike med jožefinskimi in franciscejskimi davčnimi občinami in tudi pri franciscejskih so bile od časa njihove uvedbe nekatere spremembe.

⁸ Britovšek, o.d. str. 41 sl.; P. Blaznik, Kolektivna kmečka posest, Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Ljubljana 1970, str. 156 sl.

Število kmetских podložnikov v terezijanskem katastru
po dominijih in naseljih za obseg sedanjih davčnih občin⁹

Davčna občina Bistričica

Bistričica	Beneficij sv. Primoža in Felicijana	1	
	Graščina Jablje	1	
	Škofija Ljubljana	5	
	Župnija Kamnik	12	19
Gradišče	Komenda nem. vit. reda Ljubljana		4
Okroglo	Samostan Mekinje	2	
	Župnija Kamnik	1	3
Slevo	Samostan Mekinje		2
Zlatna	Samostan Mekinje		1
Dobovec (Praprotno)	Samostan Mekinje	2	
Praprotno	Meščanski špital Kamnik	1	3
Zakal	Gospstvo Križ	2	
	Graščina Zaprice	1	3 35

Davčna občina Županje njive

Praproto (Sv. Primož)	Župnija Kamnik		6
Potok v Črni	Župnija Kamnik		1
Stahovica	Samostan Mekinje		4
Znamenje	Beneficij sv. Primoža in Felicijana		1
Županje njive	Meščanski špital Kamnik	4	
	Samostan Mekinje	8	12 24

Davčna občina Črna

Črni potok	Dvor Zduša	4	
	Gospstvo Brdo pri Kranju	4	
	Graščina Dol	3	
	Graščina Jablje	4	
	Graščina Zaprice	1	
	Graščina Zgornji Motnik	2	
	Meščanski špital Kamnik	1	
	Ravbarjev beneficij sv. Barbare	1	20 20

Davčna občina Gozd

Gozd	Meščanski špital Kamnik	9	
	Samostan Mekinje	4	
	Škofija Ljubljana	8	21 21

⁹ AS, RDA in BT, Gorenjsko, št. 1, 2, 4, 7, 13, 14, 15, 38, 47, 52, 60, 230, 232, 238, 249, 264, 272, 274, 290, 293, 301, 429. — Rektifikacijski dominikalni akti in navedne tabele so za vsak dominij pod isto številko. Število podložnih kmetov po naseljih je bilo vzeto iz tega gradiva.

Davčna občina Godič

Brezje	Župnija Kamnik	4	
Godič	Gospostvo Križ	19	23

Davčna občina Stranje

Stolnik	Graščina Jablje	2	
	Samostan Mekinje	2	
Stranje	Samostan Velesovo	5	9
	Gospostvo Križ	3	
	Meščanski špital Kamnik	4	
	Samostan Mekinje	4	
	Župnija Kamnik	2	13
Zagorica	Samostan Mekinje	2	
	Škofija Ljubljana	3	5 27

Davčna občina Tunjice

Tunjice	Gospostvo Fužine	3	
	Graščina Jablje	7	
	Graščina Zaprice	3	
	Komenda Sv. Peter	5	
	Meščanski špital Kamnik	7	
	Samostan Mekinje	6	
	Župnija Moravče	2	33
Vinski vrh	Samostan Mekinje	4	37

Davčna občina Šenturška gora

Apno	Samostan Mekinje	1	
Senožeti	Graščina Zgornje Perovo	1	
Sidraž	Samostan Mekinje	2	
	Samostan Velesevo	2	
	Župnija Cerklje	3	7
Šenturška gora	Graščina Dol	1	
	Samostan Mekinje	5	
	Samostan Velesovo	3	9 18

Nekateri dominiji, katerih podložniki so bili po jožefinskem katastru posestniki pašnikov na Veliki in Mali planini, so imeli v posameznih davčnih občinah več podložnikov, kot je bilo planinskih posestnikov. Torej niso bili vsi podložniki istega dominija v navedenih naseljih upravičeni do paše na velikoplaninskem območju. Gospostvo Križ je imelo v Godiču 19 podložnih kmetov, razen njih je imelo še 9 oštetarjev in kajžarjev, toda jožefinski kataster je izkazoval iz tega kraja le 13 kriških podložnikov med planinskimi posestniki. Meščanski špital je imel v Tunjicah 7 kmetijskih podložnikov, le eden je bil posestnik na Veliki planini. Je pa tudi nekaj primerov, ko so dominiji imeli v nekaterih naseljih manj podložnikov kot jožefinski kataster

velikoplaninskih posestnikov. Po terezijanskem katastru je graščina Jablje imela v Stolniku dva kmetska podložnika, po jožefinskem katastru je bilo med posestniki na Veliki in Mali planini od tam šest njenih podložnikov. Iz Županjih njiv je bilo v jožefinskem katastru deset planinskih posestnikov, ki so bili podložni samostanu v Mekinjah, v terezijanskem katastru pa je mogoče ugotoviti v tej vasi le osem mekinjskih podložnikov. Podobne razlike so tudi pri nekaterih drugih dominijih. Za deželne stanove, gospostvo Loka in graščino Turen pod Novim gradom, ki so imeli po jožefinskem katastru štiri podložnike med posestniki Velike planine, v popisih terezijanskega katastra ni bilo mogoče ugotoviti podložnikov iz davčnih občin Godič in Šenturška gora.

Primeri, ko je imel dominij v naselju več podložnikov, kot je bilo planinskih posestnikov, kažejo, da pravica do planin ni bila vezana na podložništvo dominiju in ne na določeno naselje. Pojasniti bi bilo treba tudi, zakaj so imeli dominiji po terezijanskem katastru iz posameznih naselij manj podložnikov, kot je bilo v jožefinskem katastru planinskih posestnikov. Vendar se taka nesoglasja ne dajo točno pojasniti brez raziskovanja v vsakem primeru posebej. Zdi se pa, da smemo razlike pripisati predvsem spremembam pri nekaterih dominijih, kjer so podložniki zamenjali zemljiškega gospoda. Izključiti ne moremo tudi posameznih sprememb pri posestnikih planinskih pašnikov.

VELIKA PLANINA V TEREZIJANSKEM KATASTRU

Predpisi za izvedbo terezijanskega katastra so sicer določali, da morajo napovedi pašnikov in gozdov vsebovati tudi njihov obseg. Ta predpis v splošnem ni bil upoštevan. Pri gozdovih naletimo včasih na pripombe, koliko streljajev ali lučajev kamna so bili dolgi oziroma široki, pa tudi to so bile le izjeme. Za pašnike ni niti takih podatkov, označeni so le nazivi, ki so bili zanje v rabi.

Graščina Zaprice je v napovedni tabeli dominikalnih zemljišč pod rubriko pašniki in planine vpisala: Velika in Mala planina tudi Lamberca (Alben Vellika und Mala planina auch Lamberza). Sodeč po tem vpisu so Veliko in Malo planino imenovali tudi Lamberca, najbrž po Lambergih kot nekdanjih lastnikih graščine Zaprice. Po podatkih v napovedih je imelo devet vasi pašo na Veliki in Mali planini; paša je bila brezplačna. Na planini se je paslo od Janeza Krstnika do žetve tudi 15 glav graščinske goveje živine; drobnice graščina ni pošiljala na pašo. Po splošni oceni dominikalnega kmetijskega gospodarstva je bila paša na planini nad Sv. Primožem, mišljeni so velikoplaninski pašniki, dobra; pasli so med 28. junijem in 30. avgustom le maloštevilno jalovo živino. Vrednost paše je bila ocenjena na 4 krajcarje od glave živine. Lastnik Zapric je imel odvetništvo nad Veliko in Malo planino ter je moral podložnikom zagotoviti varstvo in zaščito (als Vogtherr muss ihnen annoch allen Schutz und Schirm leisten).

Wiesen			Huthweiden und Alben		Waldungen und Holz		
Nahmen derselben	An Zahl	Sechsen Den und Gromet	Nahmen derselben	An Arca	Nahmen derselben	Nach der Landes Maas	
		2. 1.				Espannige	Tagwerck
Stuck	Suder	Tagwerck	Elafter				
			Lemberca				
			Eben Jellinga und Malo Planino auf Lamberca				
			auf Lamberca				
			9. Wirten bei Wirten				
Aguniga	1	7	auf Lamberca				
Mühl garten	1	8	auf Lamberca				
Wirten garten	1	2	auf Lamberca				
Wirten garten	1	3	auf Lamberca				
Wirten garten	1	4	auf Lamberca				
Wirten garten	1	5	auf Lamberca				
Wirten garten	1	6	auf Lamberca				
Wirten garten	1	7	auf Lamberca				
Wirten garten	1	8	auf Lamberca				
Wirten garten	1	9	auf Lamberca				

Slika 1. J. Gv. Gallenfels, lastnik graščine Zaprice, je leta 1751 za terezijanski kataster navedel med svojimi zemljišči Veliko in Malo planino, imenovano tudi Lamberca; na njej je imelo pašo devet vasi. (AS, RDA, Gorenjsko, št. 293, No. 1)

Ni pa imel od odvetništva nobene druge pravice ali koristi, kot da je po svoji volji določal čas dogona živine na planino.¹⁰

Podatek graščine Zaprice je — vsaj kolikor je sedaj znano — edini, sicer skromni podatek o Veliki in Mali planini v terezijanskem katastru, ki ju omenja z imenom ter pove, v čigavi posesti sta bili in kako so ju izkoriščali. Drugi podatki, na katere naletimo v tabelah rustikalnih zemljišč, so skromnejši, večkrat tudi nedoločni in nejasni.

V napovednih tabelah za podložniška zemljišča je deloma pri posameznih kmetih, največkrat pa skupno za celo naselje navedeno, kje so pasli živino. Podatke o paši in pašnikih vsebuje naslednji pregled po posameznih naseljih, ki so združena po območju sedanjih davčnih občin. Pašniki so v napovednih tabelah omenjeni največini z njihovimi domačimi imeni, ki pa jih navajam le, če je razvidno, da gre za planinske pašnike.

¹⁰ AS, RDA, št. 293, Graščina Zaprice (Steinbüchel), zlasti spisi pod Nr. 1 in 8. Po informaciji dr. A. Cevca je ledinsko ime »Wambergarca« (Lamberca) še znano, uporabljajo ga za kraj, kjer je bil graščinski pastirski stan. Po ljudskem izročilu je zapriška živina kot prva odhajala na velikoplaninsko pašo. C e v c , o. d. str. 20.

Davčna občina Bistričica

Bistričica: Po napovedi kamniške župnije, kateri je bila v tem naselju podložna večina kmetov, so imeli deloma svoje pašnike, deloma pa skupne s soseskami: Praprotno, Okroglo, Stranje in Brezje. Bili so tudi v posesti planine, kjer so pasli štiri tedne. Podložniki ljubljanske škofije so pasli na štirih skupnih pašnikih.¹¹

Gradišče: Podložniki nemškega viteškega reda v Ljubljani, bili so štirje, so pasli v svojih pašnih deležih in na skupnem pašniku kamniškega mesta, za kar so plačevali letno 17 krajcarjev. V napovedni tabeli je za tri podložnike pod rubriko gozdov tale pripomba: Drva morajo kupovati, stavbni les pa imajo na Veliki planini skupaj z drugimi soseskami zastonj.¹²

Okroglo: Pašo so imeli na skupnem pašniku, plačevali niso ničesar.¹³

Praprotno: Pasli so med njivami in v svojih deležih na skupnih pašnikih, za kar niso plačevali ničesar. Isto velja za Dobovec.¹⁴

Slevo in Zlatna: Pasli so na domačem skupnem pašniku in na njihovi planini, ne da bi za to kaj plačevali.¹⁵

Zakal: Podložnika kriškega gospostva sta pasla na soseskinem pašniku, ravno tako podložnik graščine Zaprice, ki pa je imel pašo tudi v svojem gozdnem deležu. Zapriški podložnik je pasel od sv. Jurija do sv. Mihaela štiri krave ter 26 ovac in koz.¹⁶

Davčna občina Županje njive

Stahovica: Po napovedi samostana v Mekinjah so podložniki imeli pašo na planini Bistrica, ki je pripadala mestu Kamniku. Od časa do časa so od mesta kupili košnjo sena. Pasli so tudi v planini, ki je pripadala graščini Zaprice, plačevali pa niso ne od ene in ne od druge paše ničesar.¹⁷

Županje njive: Podložniki mekinjskega samostana so pasli na domačem skupnem pašniku, na kamniški planini Bistrica ter na skupnem pašniku Grohatu, ne da bi kaj plačevali. Meščanski špital je za svoje podložnike napovedal, da imajo pašo ob njivah, na skupnem pašniku, na Grohatu in v Bistrici, in sicer zastonj. Imeli so tudi pašo na Veliki planini skupaj z več drugimi soseskami. Planina je bila v obsegu štirih ur. Na pašo so gonili letno okrog 8 glav goveje živine in 17 glav drobnice brez plačila. Pasli so v juliju tri ali največ štiri tedne.¹⁸

¹¹ AS, RDA št. 52, Mestna župnija Kamnik; BT št. 4, Škofija Ljubljana.

¹² AS, BT št. 7, Komenda nemškega viteškega reda v Ljubljani.

¹³ AS, BT št. 14, Samostan Mekinje.

¹⁴ AS, RDA in BT št. 230, Meščanski špital v Kamniku; BT št. 14, Samostan Mekinje.

¹⁵ AS, BT št. 14, Samostan Mekinje.

¹⁶ AS, BT št. 232, Gospostvo Križ; RDA in BT št. 293, graščina Zaprice.

¹⁷ AS, RDA in BT št. 14, Samostan Mekinje.

¹⁸ AS, RDA in BT št. 14, Samostan Mekinje; RDA in BT št. 230, Meščanski špital v Kamniku.

Davčna občina Črna

Črni potok: Po podatkih graščine Jablje so podložniki pasli v svojih deležih ter na skupnem pašniku zastonj. Graščina Dol je napovedala, da podložniki nimajo pašnika in da morajo živino krmiti v hlevu razen štirih tednov, ko jo ženejo na planino. Dalj časa je ne morejo pogrešati zaradi potrebe po gnoju. Planine so bile označene kot deli kmetij (huebtheilige Alben); paša je bila brezplačna. Podložnika graščine Zgornji Motnik sta pasla na skupnem pašniku Planina, paša sta imela tudi v lastnih in skupnih deležih. Po napovedni tabeli graščine Zaprice so njeni podložniki imeli pašo na planini Pod bregom. V lastnih in skupnih deležih so imeli pašo podložniki Ravberjevega beneficija sv. Barbare; pašniki so bili slabi in živina je bila v nevarnosti, da se pobije.¹⁹

Davčna občina Gozd

Gozd: Podložniki mekinjskega samostana so imeli pašo v svojih deležih na domačem skupnem pašniku, plačevali niso ničesar. Pri nekaterih kmetih je pripomba, da so pasli tudi med njivami. V mesecu juliju so za tri, največ štiri tedne gnali živino na planine.²⁰

Davčna občina Godič

Brezje: Mekinjski samostan je navedel, da podložniki pasejo skupno na domačih pašnikih, za kar niso plačevali ničesar. Po napovedi župnije v Kamniku so podložniki imeli deloma svoje, deloma skupne pašnike s sosesko, niso pa bili v posesti planin.²¹

Davčna občina Stranje

Stolnik: Podložniki samostana v Mekinjah so pasli skupno na treh pašnikih, ne da bi kaj plačevali. Po napovedi graščine Jablje so tudi njeni podložniki pasli brezplačno na skupnem pašniku, toda na drugem kot mekinjski, pasli pa so razen tega še v svojih deležih. Samostan Velesovo je za svoje podložnike navedel, da imajo pašo na skupnih pašnikih. V Stolniku je imel dva podložna kmeta Beneficij sv. Janeza Krstnika v Kamniku, katerega podložniki niso bili navedeni v jožefinskem katastru med posestniki na Veliki in Mali planini. Ta dominij je v napovedi zapisal, da imajo njegovi podložniki zastonjsko pašo na dveh skupnih pašnikih in na planini Planina (in den Alben Planina) skupaj z desetimi drugimi soseskami. Ta planina je bila oddaljena od vasi štiri ure in je imela tudi obseg štirih ur. Iz Stolnika so gonili na Planino letno okrog 30 glav goveje živine.²²

¹⁹ AS, RDA št. 249, Graščina Jablje; BT št. 38, Ravbarjev beneficij sv. Barbare v stolnici; BT št. 264, Graščina Dol; BT št. 272, Graščina Zgornji Motnik; BT št. 293, Graščina Zaprice.

²⁰ AS, RDA in BT št. 14, Samostan Mekinje; RDA št. 230, Meščanski špital Kamnik.

²¹ AS, RDA in BT št. 14, Samostan Mekinje; RDA št. 52, Mestna župnja Kamnik.

²² AS, BT št. 13, Samostan Velesovo; RDA št. 14, Samostan Mekinje; RDA št. 53, Beneficij sv. Janeza Krstnika v Kamniku; RDA št. 249, Graščina Jablje.

Deo Memoria.

Letzterem die Herr dem gütlichen Kaiser ob der H. Röm. Krone
 mit Maximilian, Veltchiano Malla Planina, Guauder
 Eiden, wiewol der Junfaber Veltchinsch allemal ein
 Vogt war ist, weil aber ein anderer Vogt vorstellig ist
 oder nicht sein zuill erredt, als die althierige
 Herrschafft in man Vogt sein nach seiner Willfür
 die zeit der Herrschaft zu den besondern, Nem
 aber da die zwei obbenannten Eiden von denen
 Vogt sein ohne einig Frau mit viel Gropen
 worden, die gütliche Herrschaft zu zeigen, so
 viel darrin von der H. R. Hoff, Gabt, darrin
 gütlich von Herrn H. R. 200. darrin
 und Klein H. R. ein Jahr in das andere 200.
 darrin, darrin Gutsiden gewan, Rente in emo,
 Clementum Aratz, ein ein Herr H. R. H. R.
 gütlich ist, das von ein Herr H. R. H. R., und
 darrin H. R. mit 4. H. R. erlangt worden, weil
 nicht ist als Junfaber der gütlichen Kaiser
 der gütliche Kaiser. Königl. Rectification, ad
 mentem Clementissimi Rescripti in Person,
 nam darrin anzeigen.

 Johann Baptist / 1711

Slika 2. K napovedi dominikalnih zemljišč graščine Zaprice je lastnik opredelil svoje pravice na Veliki in Mali planini, navedel je število živine, ki se je tam pasla, in ocenil letno korist paše (AS, RDA, št. 293)

Stranje: Podložniki samostana v Mekinjah in gospostva Križ so imeli pašo na istem skupnem pašniku, za kar niso ničesar plačevali, mekinjski podložniki so imeli še svoje pašne deleže. Na skupnem pašniku so z drugimi soseskami pasli zastonj podložniki meščanskega špitala in kamniške župnije, poleg tega so imeli še lastne pašne deleže. Po napovedi obeh dominijev so podložniki gonili v juliju za tri ali štiri tedne živino na planino.²³

Zagorica: Podložniki ljubljanske škofije so imeli pašo skupaj s sosesko na skupnem pašniku, kjer so pasli 20 glav goveje živine.²⁴

Davčna občina Tunjice

Tunjice: Podložniki graščine Jablje, meščanskega špitala in samostana v Mekinjah so pasli na skupnih pašnikih; vsak dominij je navedel za svoje podložnike druge pašnike. Meščanski špital in mekinjski samostan sta pripomnila, da je paša brezplačna. Tudi podložniki komende Sv. Peter, z izjemo dveh, so imeli pašo na svojih skupnih pašnikih; pri enem je opomba, da je pasel razen tega še med njivami. Po napovedi graščine Zaprice so imeli podložniki pašo na skupnem pašniku obenem s Kamnikom. Na istem zemljišču so imeli pravico do drv, toda mesto jim je kratilo to pravico. Podložnika župnije Moravče nista gonila goveje živine na pašo v planine.²⁵

Vinski vrh: Podložniki samostana v Mekinjah so pasli na skupnem pašniku, plačevali niso ničesar.²⁶

Davčna občina Šenturška gora

Senožeti: Podložnik dvora Zgornje Perovo je imel pašo na planinah okrog Sv. Primoža.²⁷

Sidraž: Podložniki samostanov v Mekinjah in Velesovem so pasli na skupnih pašnikih, ne da bi kaj plačevali. Dva velesovska podložnika sta pasla tudi v svojih gozdovih.²⁸

Šenturška gora: Dolski podložniki so pasli brezplačno na skupnih pašnikih, ki so bili del kmetij (in der huebtheiligen gemain). Za podložnike Mekinj in Velesovega velja isto kot za njihove podložnike v Sidražu.²⁹

Pregled o pašnikih ni popoln, saj manjkajo podatki marsikaterega dominija, ker njihove napovedne tabele niso ohranjene ali pa niso opremljene z vsemi podatki. Vendar že podatki, ki so na voljo, kažejo na pomen paše v dobi, ko so živino krmili v hlevu pravzaprav le pozimi, sicer je od pomladi do jeseni imela krmo na paši. Prav zato pogrešamo za vasi v bližini

²³ AS, RDA in BT št. 14, Samostan Mekinje; RDA št. 52, Mestna župnija Kamnik; RDA in BT št. 230, Meščanski špital Kamnik; BT št. 232, Graščina Križ.

²⁴ AS, BT št. 4, Škofija Ljubljana.

²⁵ AS, RDA št. 14, Samostan Mekinje; BT št. 15, Komenda malteškega reda Sv. Peter; RDA št. 47, Župnija Moravče; RDA in BT št. 230, Meščanski špital Kamnik; BT št. 249, Graščina Jablje; RDA in BT št. 293, Graščina Zaprice.

²⁶ AS, RDA in BT št. 14, Samostan Mekinje.

²⁷ AS, RDA št. 274, Graščina Zgornje Perovo.

²⁸ AS, BT št. 13, Samostan Velesovo; RDA št. 14, Samostan Mekinje.

²⁹ AS, BT št. 13, Samostan Velesovo; RDA št. 14, Samostan Mekinje, BT št. 264, Graščina Dol.

planinskih pašnikov kaj več podatkov o njihovem izkoriščanju, saj se v terezijanskem katastru komaj omenajo. Le pri vaseh Bistričica, Županje njive, Črni potok, Gozd, Stolnik, Stranje ter zaselku Senožeti je navedeno, da so pasli tudi na planinah. Manjkajo tudi podatki, katere planine so to bile.

Velika planina, najpomembnejši planinski pašnik kamniškega območja, je pri navajanju pašnikov omenjena le dvakrat. V napovedi dominikalnih zemljišč jo je navedla graščina Zaprice, kamniški meščanski špital pa je zapisal, da so podložniki v Županjih njivah pasli živino na tej planini. Tretjič je bila omenjena v napovedi nemškega viteškega reda kot zemljišče, kjer so se oskrbovali s stavbnim lesom podložniki iz Gradišča, zaselka v Kregarjevem. Verjetno je bila mišljena Velika planina tudi v primerih, ko je bila navedena le kot Planina (Alben Planina ali »gemein« Planina) ali pa pod splošno označbo planine (Alben). Tudi navedbe o oddaljenosti planine od vasi in njenega obsega kažejo na Veliko planino. Najbrž sodi k Veliki planini tudi planina okrog Sv. Primoža, kjer je pasel podložnik graščine Zgornje Perovo iz Senožeti. Prepričan je, da se tudi splošne omembe planine nanašajo največkrat na Veliko in Malo planino, nam potrjujejo še nekateri drugi podatki v terezijanskem katastru.

Graščina Zaprice je navedla, da ima devet vasi pašo na velikoplaninskih pašnikih, po napovedi Beneficija sv. Janeza Krstnika pa naj bi tam pasli živino desetih sosesk. Lastnik Zapric je tudi navedel, da so na Veliko in Malo planino nad Sv. Primožem prignali letno na pašo povprečno okrog 200 glav velike goveje živine ter 30 glav telet in drobnice. Letna korist paše je bila cenjena na 14 krajcarjev od glave velike goveje živine in 4 krajcarje od teleta oziroma glave drobnice. Ta podatek kaže, da so bile planine, kar zadeva število pasočje se živine, izkoriščene v precejšnjem obsegu. Glede na majhno število živine, ki so jo kmetje imeli, so gonili na planinsko pašo razmeroma znaten del. Toda planinska paša je bila ponavadi kratkotrajna, večina podatkov govori o tri-, največ štiritredenski paši. Možnosti paše niso bile izkoriščene v celoti.

Paša na Veliki in Mali planini je zavzemala po podatkih zapriške graščine večji obseg, kot bi sicer sodili po napovedih nekaterih dominijev, ki je sploh niso omenjali, dasi so bili njihovi podložniki tudi med posestniki velikoplaninskega območja. Vzrok takih nepopolnosti verjetno ni bil samo v manjši natančnosti pri napovedih, temveč tudi v podcenjevanju gospodarskega pomena planinske paše zaradi njene kratkotrajnosti.

V tabelah terezijanskega katastra so izkazovali tudi število živine. Za podložnike so dominiji navajali število živine ponavadi le skupno za posamezna naselja, bolj poredko za posamezne kmete. Vendar tabele s pregledi o številu živine niso na uporabo za vsa gospodarstva; za nekatera se niso ohranile, mogoče je tudi, da sploh niso bile izdelane. Tako manjkajo podatki o živini za župnijo Kamnik, gospodarstvo Križ in graščino Jablje. Ker so ti dominiji imeli večje število podložnikov v območju, ki ga obravnavamo, si moremo napraviti o stanju živine le približno sliko. V pregledu, ki je sestavljen na osnovi razpoložljivih podatkov, je živina izkazana za ozemlja sedanjih davčnih občin, navedeno je tudi število kmetov, ki so imeli to živino.³⁰

³⁰ Podatki o številu živine so vzeti iz napovednih tabel (BT), ki so navedene v opombi 9.

Davčna občina	Število kmetov	Konji	Voli	Krave	Mlada živina	Ovce	Koze
Bistričica	18	1	16	34	29	94	31
Županje njive	13	12	—	32	16	99	48
Črna	10	—	20	20	24	107	22
Gozd	20	—	11	24	33	89	8
Godič	20	20	4	44	28	23	3
Stranje	20	15	2	34	20	6	—
Tunjice	27	29	4	57	35	—	—
Šenturška gora	9	6	1	15	11	15	20

Posamezen kmet je imel povprečno enega konja ali vola, dve kravi ter eno ali dve glavi mlade goveje živine. Zdi se, da je bilo to splošno povprečje. Tudi graščina Zaprice je navedla, da imajo njeni podložniki po dve kravi in dve teleti. Na območju davčnih občin, ki segajo že v predgorje, so imeli kmetje večje število ovc in koz. Reja drobnice je bila sicer razširjena po nekaterih naseljih v večjem obsegu, toda v zvezi s pašo na planinah se omenja le v enem ali dveh primerih.

Najbrž so v splošnem preživljali živino na pašnikih v bližini naselij, zato je bilo izkoriščanje pašnikov na planinah manj pomembno. To je mogel biti vzrok, da so njihovo omembo v napovedih za terezijanski kataster opuščali. Upoštevati je tudi treba, da so bile napovedi donosa zemljišč osnova za davčno obremenitev; ne dominijem in ne podložnikom ne bi bile v korist preveč ugodne ocenitve izkoriščanja planin. Kolikor pa so dominiji napovedali donos planin, so bile velike razlike pri zneskih, s katerimi so bile izražene koristi planinske paše. Graščina Zaprice je cenila vrednost paše za svojo živino na Veliki planini, kjer se je pasla dva meseca, na 4 krajcarje od glave. Po cenitvi župnišča v Kamniku je za njegove podložnike v Bistričici, Okroglem in Stranjah znašala korist štiritedenske planinske paše 12 krajcarjev na glavo živine. Za podložnika graščine Zgornje Perovo je bila vrednost paše na gorah okrog Sv. Primoža ocenjena le na 2 krajcarja.³¹ Tako različni podatki kažejo, da so se sodbe o koristih planinskih pašnikov zelo razlikovale.

Kakor glede izkoriščanja in donosa planin nas podatki terezijanskega katastra puščajo v nejasnosti tudi glede tedanjih lastninskih in posestnih razmerij na Veliki in Mali planini. Graščina Zaprice je sicer napovedala ti planini kot svojo dominikalno zemljišče, izjavila pa je, da ima devet vasi brezplačno pašo na planinah. Samostan v Mekinjah je v napovedi navedel, da imajo njegovi podložniki v Stahovici pašo na planini, ki je pripadala graščini Zaprice. Po takih izjavah bi sklepali, da so podložniki imeli na zapriških planinah neko pravico do paše. V napovedih drugih dominijev, ki

³¹ AS, RDA št. 52, Župnija Kamnik; RDA št. 274, Graščina Zgornje Perovo; RDA št. 293, Graščina Zaprice.

navajajo, da so njihovi podložniki pasli na planinah, pa bi mogli razbrati, da je šlo za drugačne pravice. Župnija Kamnik je izjavila, da so podložniki v Bistričici, Okroglem in Stranjah v posesti planine. Tako izražanje pomeni, da so imeli pravico na planini. Graščina Dol je planine, kjer so imeli pašo njeni podložniki iz Črnega potoka, označila kot dele kmetij (huebtheilige Alben). To je pomenilo, da so imeli do planin enake pravice kot do svojih kmetij. Tako bi tolmačili tudi izjavo mekinjskega samostana, da so podložniki v Zlatni in Slevem imeli pašo v svoji planini. Največ dominijev je zapisalo glede planinskih pašnikov, da imajo podložniki pašo na planinah. Ta formulacija o lastninskih razmerjih ne pojasni ničesar.

Ničesar določnega ni mogoče povedati tudi glede naslova, ki je posameznikom dajal pravico do planinske paše. Pravica do paše na veliko-planinskem območju ni bila vezana ne na podložnike določenih dominijev ne na pripadnost posameznim soseskam.

PLANINE V JOŽEFINSKEM KATASTRU

V jožefinskem katastru so bila popisana vsa zemljišča z navedbo kategorije, površine, zemljiških posestnikov ter donosa po posebnih teritorialnih enotah, katastrskih ali davčnih občinah. Rubrike za zemljiške kategorije so bile njive, travniki, vinogradi in gozdovi. Pašniki so bili upoštevani v rubriki travnikov. Donos pašnikov je bil izražen v stotih sena. Površine so bile izmerjene po geometrih in izražene v oralih.

Kot drugi predel (Ried) davčne občine Dolina Črne (Thal Zherna) so vpisana zemljišča Kisovec, Velika in Mala planina.³² V katastru je bil takole opisan: Ta predel je skupni pašnik (eine gemeind Hudweidried), pomešan s košenicami, njivami in gozdovi, zelo strm, skalast in malo rodoviten okoliš. Prva stran tega predela meji na prvi predel, ki se imenuje Krivčevo, druga stran meji na davčno občino Godič do dominikalnega gozda z imenom Bistrica, ki je v davčni občini Bistričica. Tretja stran meji na gozd z imenom Na Beli, ki leži nad občino Luče na štajersko-kranjski meji, četrta stran pa deloma na štajersko mejo na Raku, deloma na tretji predel, ki se imenuje »V Šunceh«.

Drugi predel so sestavljala zemljišča: Jankova frata, gozd Na Bregu, gozd pod Kisovcem, Planina (Velika in Mala) ter Rzenik. Površina vsega predela je obsegala 2116 oralov 1274 kvadratnih sežnjev. Na Jankovo frato ter gozda Na Bregu in pod Kisovcem je odpadlo 493 oralov 882 kvadratnih sežnjev, od tega je bilo nekaj njiv, travnikov in pašnikov, največ pa gozda. Zemljišča so bila v lasti devetih posestnikov, ki so bili iz Krivčevega, Žage in Pirčevega. Rzenik je meril 223 oralov 392 kvadratnih sežnjev, od tega je bil pašnik s površino 169 oralov 900 kvadratnih sežnjev v lasti kamniškega mesta, ostalo površino so imeli trije posestniki, dva v Šuncah in eden na Raku. Velika in Mala planina sta merili 1400 oralov, od te površine je bilo

³² AS, Jožefinski kataster, Werbbezirksherrschaft Minkendorf, Laibacher Kreis, Gemeinde Thal Zherna.

500 oralov pašnikov in 900 oralov gozda. Pašnik in gozd sta bila v posesti 171 posestnikov; v katastru so vpisani imenoma s hišno številko, davčno občino, kjer so imeli bivališče, navedbo dominija, ki so mu bili podložni, ter s površino in donosom pašnika oziroma gozda. V katastrskem gradivu je seznam zemljiških posestnikov, kjer so razvrščeni po naseljih. Ta seznam je bil uporabljen za naslednji pregled.

Posestniki na Veliki in Mali planini po jožefinskih davčnih občinah in naseljih so bili po pripadajoči pašniški površini številčno razdeljeni takole:

Davčne občine in naselja	Oralov, kv. sež.											Skupaj
	— 1250	1 725	1 1525	2 250	2 1250	2 1450	3 1450	4 575	4 1375	5 700	5 1300	
<i>Bistričica</i>												
Bistričica	4	2	1			7					1	15
Klemenčevo		1						1				2
Zlatna								1			2	3
Okroglo		1									1	2
Slevo						2						2
Čenkovo	1										2	3
Dobovec					1	1						2
Prapretno											2	2
Zakal	2	1										3
	7	5	1		1	10		2			8	34
<i>Dolina Črna</i>												
Črna	1											1
Jankovo											1	1
Kuharjevo						2						2
Krivčevo	1			1		1						3
Osovje											1	1
Pirčevo						2						2
Podstudenec		2				1						3
Smrečje	1					2						3
Šunce						2						2
	3	2		1		10					2	18
<i>Gozd</i>												
Breg	1	3		3								7
Brezovje											1	1
Golobovo		1						1				2
Javorje											1	1
Končnikovo						2						2
Laze	1	1	1			4	1	1			1	10
Sprukovo											1	1
	2	5	1	3		6	1	2			4	24

Davčne občine in naselja	Oralov, kv. sež.											Sku- paj
	— 1250	1 725	1 1525	2 250	2 1250	2 1450	3 1450	4 575	4 1375	5 700	5 1300	
<i>Godič</i>												
Črna										1		2
Godič		3	1			8					2	14
Praprotno		1	1			2		1				5
Stahovica	2			2								4
Znamenje	1		1				1					3
	4	4	3	2		10	1	1		1	2	28
<i>Stranje</i>												
Gradišče						2						2
Kregarjevo						1		1				2
Spodnje Stranje						2				1		3
Stolnik	3	3	1	1		3	1					12
Zagorica			1							1	1	3
Zgornje Stranje	1		1			6				1		9
Županje njive	4					6		1			2	13
	8	3	3	1		20	1	1	1		5	44
<i>Tunjice</i>												
Košiše											2	2
Mlaka						2						2
Tunjice			1			8						9
			1			10					2	13
<i>Šenturška gora</i>												
		1				4					1	6
<i>Sveti Lenart</i>												
						2					2	4
Skupaj	24	20	9	7	1	72	3	6	1	1	26	171

Površina planinskih pašnikov, ki so bile vpisane posameznim posestnikom, so bile različne, toda kažejo, da so bile odmerjene po nekem določenem merilu. Največ — 72 — jih je bilo z 2 oraloma 1450 kvadratnimi sežnji. Kakor se je dalo ugotoviti s primerjanjem podatkov v terezijanskem katastru, so lastniki bili kmetje, ki so imeli pol kmetije (hube). Druga večja skupina, bilo jih je 26, so bili zemljaki, posestniki celih kmetij. Njim je bilo odmerjenih po 5 oralov 1300 kvadratnih sežnjev. Najmanj so imeli posestniki z osminko kmetij in kajžarji, vseh je bilo 24 ter so imeli po 1250 kvadratnih sežnjev. Četrtezmljakov je bilo 20, pripadalo jim je po 1 oral 725 kvadratnih sežnjev. Tudi druge površine, odmerjene posameznim posestnikom, so bile določene glede na obseg kmetij v njihovi posesti. Največjo površino, 9 oralov

1150 kvadratnih sežnjev, je imel posestnik iz Zagorice, ki mu je bila odmerjena površina za celo ter $\frac{2}{3}$ kmetije.

Posest pašniške površine na Veliki in Mali planini je bila po jožefinskih davčnih občinah in številu posestnikov razdeljena takole:

Davčna občina	Posestnikov	Površina	
Bistričica	34	101 oral	500 kvadr. sežnjev
Dolina Črne	18	47 oralov	1450 kvadr. sežnjev
Gozd	24	70 oralov	650 kvadr. sežnjev
Godič	28	73 oralov	400 kvadr. sežnjev
Stranje	44	128 oralov	250 kvadr. sežnjev
Tunjice	13	42 oralov	1025 kvadr. sežnjev
Šenturška gora	6	18 oralov	1425 kvadr. sežnjev
Sveti Lenart	4	17 oralov	700 kvadr. sežnjev
	171	500 oralov	—

Več kot pašniške površine je bilo tedaj na veliko- in maloplaninskem območju gozda. Z gozdom je bilo pokritih 900 oralov. Tudi gozdna površina je bila razdeljena med iste posestnike kot pašniška; ker je bila gozdna površina večja, so jim bili odmerjeni večji površinski deleži. Bili so kot pašniški deleži določeni po obsegu kmetij, znašali so najmanj 1 oral 500 kvadratnih sežnjev, največ 10 oralov 750 kvadratnih sežnjev.

Po terezijanskem katastru sta bili Velika in Mala planina dominikalna posest graščine Zaprice; na planinskih pašnikih se je razen živine graščinskega lastnika pasla živina vaščanov iz več vasi. V jožefinskem katastru pa graščina Zaprice oziroma njen listnik sploh ni omenjen, odmerjen mu ni bil nikak delež od zemljišča.

V katastrskem gradivu ne dobimo pojasnila, kako je prišlo do razdelitve planin in kako je bilo določeno merilo za razdelitev med dotedanje upravičence. Seveda v tem primeru ni šlo za dejansko razdelitev zemljišča. Posameznikom ni bil odmerjen in zamejičen določen kos zemljišča, ki bi bil ločen od sosedovega. Odmerjena površina je prikazovala le njegov delež od zemljišča, ki je bilo skupno vsem posestnikom. V tem primeru skoraj gotovo ni šlo za srenjsko ali soseskino zemljišče, kot je to bilo pri vaških skupnih pašnikih (gmajnah), ki so jih uživali posamezniki kot pripadniki soseske. V katastru je sicer predel Kisovec, Velika in Mala planina označen kot občinski oziroma srenjski pašnik (gemeind Hudweidried), vendar ni ta označba z ničimer utemeljena. Ni namreč nobene omembe, kateri srenji naj bi pripadal skupni pašnik, in tudi ne, katere vasi oziroma soseske so bile upravičene do paše. Pač pa so kot lastniki izkazani posamezniki, kmetje in kajžarji, z določenimi zemljiškimi deleži. Značilno je, da so bili označeni razen z

imeni in hišnimi številkami tudi s tedaj uvedenimi teritorialnimi enotami, katastrskimi občinami, ne pa po naseljih ali soseskah, kjer so imeli kmetije oziroma kajže. Vzrok protislovnih navedb v jožefinskem katastru je bil najbrž v nerazčiščenih lastninskih razmerjih in v težavah pri opredelbi pašnih pravic upravičencev do planin. Verjetno so presojali te pravice deloma že v duhu tedanje agrarne politike in zakonodaje, ki si je prizadevala za odpravo skupnih zemljišč in njihov prehod v individualno last kmetov.

Zaenkrat ni bilo mogoče v arhivskem gradivu zaslediti ničesar, kar bi moglo dati odgovor na vprašanja, ki se postavljajo v zvezi z lastninskimi odnosi, kakor jih izkazuje jožefinski kataster. To je treba toliko bolj obžalovati, ker se najbrž niso ohranili spisi, ki bi mogli pojasniti marsikaj. V zapuščinskem inventarju od 31. marca 1757, ki je bil napravljen po smrti lastnika graščine Zaprice barona Jožefa Gvidona Gallenfelsa, je med spisi v zapuščini naveden sveženj raznih spisov o Veliki in Mali planini nad Svetim Primožem (die gross- und kleine Alben ob St. Primus betreffende Schriften).³³ Takratni obstoj svežnja spisov je dokaz, da so se zadeve glede planin obravnavale med lastnikom graščine in pašnimi upravičenci; skoraj gotovo je šlo tudi za vprašanja lastninskih odnosov in pravic do planinske pašne.

VELIKA PLANINA V FRANCISCEJSKEM KATASTRU

Po smrti Jožefa II. so bile zaradi odpora plemstva odpravljene njegove davčne reforme in kataster, ki naj bi bil osnova za obdavčenje zemljišč, ni bil uveljavljen. Cesar Franc je leta 1817 ponovno odredil splošno izmero zemljišč in naris izvedene parcelacije. Podatki o zemljiščih po parcelnih številkah z navedbo lastnikov, površine, zemljiške kategorije in stopnje rodovitnosti tvorijo kataster, ki se po cesarju imenuje franciscejski. Za slovenske dežele je bil sestavljen največ okrog leta 1825. Obdržal je v glavnem davčne občine jožefinskega katastra, toda nekatere je razdelil in uvedel nove, drugim je spremenil obseg.

Tudi na območju velikoplaninskih posestnikov je bilo pri davčnih občinah nekaj sprememb. Uvedena je bila nova davčna občina Županje njive, sestavljajo jo naselja Županje njive, ki je bilo v jožefinski d. o. Stranje, ter Potok v Črni, Praprotno-Sv. Primož, Stahovica in Znamenje iz prejšnje jožefinske d. o. Godič. Naselji Kregarjevo in Gradišče, ki sta bili v jožefinski d. o. Stranje, sta prišli v franciscejsko d. o. Bistričica. Naselje Košiše, prej v jožefinski d. o. Tunjice, je postalo v franciscejskem katastru posebna davčna občina. Sveti Lenart, v jožefinskem katastru posebna davčna občina, je bil vključen v franciscejsko d. o. Šenturška gora. Le ime je bilo spremenjeno jožefinski d. o. Dolina Črne, ki se je preimenovala v d. o. Črna.³⁴

³³ AS, Zapuščinski inventar fasc. XIX, št. 113.

³⁴ AS, Franciscejski kataster, protokoli in katastrski cenilni operati za davčne občine: L 65, Godič, L 66 Gozd, L 118 Košiše, L 277 Stranje, L 287 Županje njive, L 295 Tunjice, L 301 Črna, L 307 Šenturška gora.

Zemljišče Velike in Male planine je bilo vpisano v protokol parcel d. o. Črna pod št. 624.³⁵ Ta parcela je izkazana kot planinski pašnik (Alpe) v izmeri 229 oralov 312 kvadratnih sežnjev oziroma 131 ha 8935 m². Po jožefinskem katastru je bilo na Veliki in Mali planini 500 oralov planin, franciscejski kataster izkazuje manj kot polovico nekdanje površine. Ker ni narisa zemljišča, ki ga je jožefinski kataster označil kot Veliko in Malo planino, se ne da točno presoditi, kaj vse so tedaj šteli za velikoplaninsko območje. Gotovo pa je, da so kot Veliko in Malo planino označevali obširnejše območje in ne le poznejšo parcelo št. 624. V franciscejskem katastru tudi ni pod nazivom Velike in Male planine nikake gozdne površine, dasi je bilo v jožefinskem katastru izkazanih 900 oralov gozda. Najbrž so bila v jožefinskem katastru pod Veliko in Malo planino upoštevana tudi zemljišča v sosedstvu parcele št. 624. To so bile v franciscejskem katastru parcele:

št. 625 Na Kuklarskem plazu	gozd	101 oral	1320 kvadr. sežnjev
št. 626 Ješovica	planina	249 oralov	1400 kvadr. sežnjev
št. 627 Dolgi grič	planina	323 oralov	804 kvadr. sežnjev
št. 628 Na Smrekovcu	gozd	231 oralov	192 kvadr. sežnjev
št. 629 Smrekovec	gozd	181 oralov	532 kvadr. sežnjev

Skupna površina parcel št. 624—629 je znašala 1316 oralov 1360 kv. sežnjev, pašnikov je bilo 802 orala 916 kv. sežnjev, gozdov 514 oralov 444 kv. sežnjev.³⁶ Med obema katastroma ostane ob upoštevanju gornjih parcel še vedno nekaj razlike, ki pa gre verjetno vsaj deloma na račun netočnosti ob izmeri jožefinskega katastra. Saj že podatki o površini v okroglih številkah (900 oralov gozda in 500 oralov pašnikov) zbuja pomisleke o natančnosti izmere. Razlika pri podatkih o površini pašnikov in gozdov pa je deloma posledica različne klasifikacije zemljišča. Parcela št. 626 je bila v franciscejskem katastru klasificirana kot pašnik z grmovjem, parcela št. 627 kot pašnik z drevjem. Ni izključeno, da so bila ta zemljišča štirideset let prej toliko zaraščena, da so jih mogli v jožefinskem katastru označiti še za gozdove.

Vse parcele na velikoplaninskem območju od št. 625 do 629 pa tudi parceli na Kisovcu št. 622 in 623, gozd s površino 201 oral 1020 kv. sežnjev, ter parcel Pri Jurju (Per Jurjo) št. 630, planina, v površini 163 oralov 1200 kv. sežnjev, so v protokolu parcel označene kot skupne, s skupnim dogonom živine in skupnim izvajanjem pašne pravice (gemeinschaftlich, gemeinschaftliche Benützung des Weiderechtes und Viehauftriebes).³⁷ Ni več označbe o občinskem pašniku, ki je bila v jožefinskem katastru, pač pa je poudarjeno skupno izvajanje pašne pravice. Pri vseh parcelah je bilo vpisanih 181 lastnikov, vsakemu je bil pri vsaki parceli odmerjen enak površinski delež, ki

³⁵ AS, Franciscejski kataster, št. L 301 Črna, protokoli.

³⁶ AS, Franciscejski kataster, št. L 301, Črna, mape in protokoli ter katastrski cenilni operat.

³⁷ Ob regulaciji deželne meje leta 1842 je bilo več parcel, med temi št. 629 in 630, izločenih iz davčne občine Črna in so bile vključene v davčni občini Podvolovljek in Tirasek na Štajerskem.

je znašal 181. del vsake parcelne površine. Na Veliki in Mali planini je ta delež obsegal 1 oral 484 158/181 kvadratnega sežnja. Vsi posestniki so bili vpisani kot lastniki enakih deležev in ne diferencirano po obsegu kmetije kot v jožefinskem katastru. Katastrsko gradivo ne pojasnjuje, kako je prišlo do take določitve lastninskega deleža in kako oziroma zakaj je bila izvedena ta sprememba v lastninskih odnosih.

Na parceli št. 624 je bilo 18 stavbnih parcel, oštevilčenih s številkami 51 do 68, na katerih so bile postavljene pastirske kočice (Alpenhütten).³⁸ Tudi stavbne parcele s pastirskimi kočami so bile v skupni lasti 181 lastnikov zemljiških parcel. Za vsako stavbno parcelo je naveden površinski delež, ki je odpadel na posameznega lastnika in je bil, kot pri zemljiških parcelah, za vse enak. Kot prvi lastnik vseh skupnih zemljiških parcel je bil vpisan Gašper Spruk (Podstudenšek), kmet iz Podstudenca pri Črnem potoku, za njim so vedno v istem redu sledili drugi lastniki. V protokolu stavbnih parcel je vpisan le Gašper Spruk, glede drugih lastnikov pa je sklicevanje na vpise pri zemljiški parceli št. 622, kjer so vpisani vsi lastniki.

Lastniki Velike in Male planine ter sosednjih zemljišč, ki so zajeta s parcelami št. 622 do 630, so bili v glavnem razdeljeni po istih naseljih kot v jožefinskem katastru. Razlike so bile malenkostne. Naslednji pregled daje sliko o tej razdelitvi, zaradi primerjave je navedeno tudi prejšnje število lastnikov, dodano pa je še število hiš v posameznih naseljih, da se vidi delež domačij, ki so bile udeležene pri paši na Veliki planini.³⁹

Davčna občina in naselja	Franc. kat.	Jožef. kat.	Stev. hiš
<i>D. o. Bistričica</i>			
Bistričica	13	15	15
Kregarjevo	5	4	6
Okroglo	10	9	10
Praprotno-Zakal	13	10	14
	41	38	45
<i>D. o. Županje njive</i>			
Potok v Črni	2	2	4
Praprotno-Sv. Primož	7	5	8
Stahovica	8	7	10
Županje njive	14	13	15
	31	27	37

³⁸ AS, Franciscejski kataster, št. L 301, Črna, mape, list I. Posnetek mape gl. A. Cevc, Velika planina, Ljubljana 1972, str. 17. Na mapi so za parceli št. 625—629 imena: Na Kukleska Bous, Jeschouza, Douga Gritsch, na Smrekouza, Smrekouza. Dr. A. Cevc mi je pojasnil, da se prva parcela imenuje Kuklarski plaz.

³⁹ Število hiš je vzeto iz Haupt-Ausweis über die Eintheilung des Laibacher Gouvernementsgebiethes ... im Jahre 1817.

Davčna občina in naselja	Franc. kat.	Jožef. kat.	Štev. hiš
<i>D. o. Črna</i>			
Črna pri Potoku	2	2	5
Črni potok	7	7	10
Podstudenec	5	5	5
Spodnje Kališe (Smrečje)	3	4	11
Žagarjevo	1	—	4
	18	18	35
<i>D. o. Gozd</i>			
Gozd	22	24	24
<i>D. o. Godič</i>			
Godič	13	14	36
<i>D. o. Stranje</i>			
Spodnje Stranje	6	3	13
Stolnik	13	12	14
Zagorica	3	3	7
Zgornje Stranje	10	9	10
	32	27	44
<i>D. o. Košiše</i>			
Košiše	4	2	14
Zgornje Žale (Laniše)	10	—	10
	14	2	24
<i>D. o. Tunjice</i>			
Mlaka	1	2	25
Tunjice	—	9	41
	1	11	66
<i>K. o. Šenturška gora</i>			
Sidraž	5	6	8
Sv. Lenart (Senožeti)	4	4	7
	9	10	15

V času med jožefinskim in franciscejskim katastrom se je število posestnikov na velikoplaninskem območju povečalo za deset. Toda ta rezultat ni bil posledica enakomernega razvoja v vseh davčnih občinah. Dejansko se je število posestnikov povečalo v davčnih občinah Bistričica, Županje njive, Stranje in Košiše za 24, za 14 pa je nazadovalo v davčnih občinah Gozd, Godič, Tunjice in Šenturška gora. Vzroki teh sprememb se na osnovi

katastrskega gradiva ne dajo ugotoviti. Nekaj sprememb je moglo nastati z razdelitvijo oziroma združitvijo posameznih kmetij. Če je bila velika kmetija razdeljena na dva posestnika, je bil razdeljen tudi njen planinski delež in se je tako povečalo število planinskih posestnikov. Obratno je bilo pri morebitnih združitvah majhnih kmetij. Vprašanje je tudi, ali niso morda planinske deleže imeli v kakšnem primeru za samostojno zemljiško pravico in jih samostojno pridobivali oziroma odtujevali. Zdi se pa, da se s takimi utemeljitvami ne moreta razložiti veliki razliki pri davčnih občinah Košiše in Tunjice. V naselju Zgornje Žale ali Laniše, kjer po jožefinskem katastru ni bilo velikoplaninskih posestnikov, jih je v času nastanka franciscejskega katastra bilo deset. Nasprotno pa iz vasi Tunjice ni bilo v franciscejskem katastru nobenega posestnika v velikoplaninskem območju, dasi jih je jožefinski kataster izkazoval deset. V tem primeru se zdi, da je razlika morda le navidezna in posledica drugačne označbe bivališč posestnikov v zvezi s spreminjanjem območja davčnih občin Košiše in Tunjice. Naselje Zgornje Žale ali Laniše je bilo v jožefinskem katastru vključeno v d. o. Tunjice, v franciscejskem pa v d. o. Košiše.

IZKORIŠČANJE PAŠNIKOV

Katastrski cenilni operati, napravljeni po sestavi franciscejskega katastra v letih 1830—1832, vsebujejo poleg cenitev zemljiških donosov po zemljiških kategorijah tudi kratek zemljepisni opis ter opis kmetijstva in živinoreje v posameznih davčnih občinah. Ker prinašajo tudi podatke o številu živine, krmljenju in paši, nam nudijo sliko o tedanjem izkoriščanju pašniške površine.

Govejo živino so v davčnih občinah, ki jih obravnavamo, krmili pozimi s slamo vseh vrst in z malo sena. Ponekod so, predvsem molznim kravam, pokladali odpadke zelja in repe, ob slabih letinah tudi suho listje.⁴⁰ Poleti se je živina preživljala na paši ali pa so ji pokladali zeleno krmo. Pasti so začeli spomladi in prenehali jeseni. Za nekatere davčne občine omenjajo, da so tudi poleti dajali vprežni goveji živini in molznicam nekaj sena in slame. Ovce in koze so pozimi krmili največ s suhim listjem in slamo ali nekaj sena. Spomladi in jeseni so pasli na vaških pašnikih, ozarah, obrobkih gozdov in pobočjih hribovja. Skoraj povsod so poleti pasli tudi na planinah.

V davčni občini *Bistričica* je bilo 515 oralov 1300 kv. sežnjeva vaških pašnikov in 54 oralov 580 kv. sežnjeva planin. Po navedbi v cenilnem operatu, ki ga je napravil geometer, so gonili na planinsko pašo govejo živino in ovce le iz domače občine. Paša na planini je trajala ponavadi 10 tednov. Dogon živine je bil razdeljen na dve dobi, prva je bila mesec julij, druga v avgustu. Župan (Richter) in odborniki podobčine, to ime so nekaj časa uporabljali za davčne občine, so na vprašanje o planinski paši in krmljenju živine dali odgovor, ki ni jasen. Izjavili so, da gonijo živino na planine od

⁴⁰ AS, Katastrski cenilni operati v op. 34 navedenih davčnih občin. Iz cenilnih operatov so vzeti tudi vsi nadaljnji podatki o pašnikih.

Petra in Jakoba do 10. avgusta, v hlevu so krmili le malo. Planinska paša je bila slaba. Pred odgonom na planine doma niso imeli paše, zato so morali živino trikrat dnevno krmiti v hlevu. (Glede na obseg vaških pašnikov v bližini naselij je ta trditev malo verjetna.) Na planini, kamor je štiri ure tja in štiri nazaj, so pasli 46 glav goveje živine in 20 ovc. V izjavi podobčine planina ni imenovana, sodeč po oddaljenosti je bilo to velikoplaninsko območje.

V davčni občini *Županje njive* so vaški pašniki obsegali 195 oralov 965 kv. sežnjev, planine 2455 oralov 1594 kv. sežnjev. Planine so bile last mesta Kamnika. Na pašo so gonili govejo živino in ovce pa tudi konje. Pasti so začeli konec junija, sredi septembra so odgnali živino s planin. Obračun donosa planinskih pašnikov je geometer napravil na predpostavi, da se je paslo letno povprečno 15 konj, 200 glav goveje živine in 1000 ovc. Tolikega števila živine v *Županjih njivah* ni bilo, na kamniških planinah so pasli živino tudi iz drugih vasi. Zastopniki podobčine so navajali, da le ravninski posestniki pasejo poleti živino na vaških pašnikih, hribovci so dvakrat dnevno krmili v hlevu, ker niso imeli pašnikov v bližini. Imeli so planine, kamor so gonili na pašo konec junija, paša je trajala šest tednov, to je približno do 10. avgusta. Planine so bile oddaljene tri ure. Na planinsko pašo so gonili ovce, govejo živino, konje in prašiče.

Davčna občina *Črna* je imela 576 oralov 314 kv. sežnjev vaških pašnikov in 876 oralov 1356 kv. sežnjev planin. Planinski pašniki te davčne občine so bili v velikoplaninskem območju, kakor je to razvidno v katastrski mapi in protokolu zemljiških parcel. Toda v geometrovem opisu ime Velika planina ni omenjeno. Na planinsko pašo so skupno gonili živino vseh vrst iz osmih občin, in sicer Bistričice, Črne, Gozda, Košiš, Mekinj, Stranj, Šenturške gore in Tunjic. (To ni čisto točno, med posestniki velikoplaninskih pašnikov ni bilo nobenega iz d. o. Mekinje, pač pa so bili tudi iz d. o. Godič in *Županje njive*, ki pa nista omenjeni.) Dogon na pašo ni bil omejen, paša je trajala 8 do 10 tednov. Za pašo niso ničesar plačevali. Število na planinske pašnike prignane živine se je spreminjalo od leta do leta, zato ga geometer ni mogel dognati. Po izjavi podobčinskih zastopnikov so morali živini, ki so jo pasli na vaških pašnikih, pokladati v hlevu še malo krme, ker paša ni zadostovala. Imeli so svoje planinske pašnike, kjer so pasli štiri tedne ovce, krave, prašiče in vole. Planine so bile oddaljene uro in pol.

Davčna občina *Gozd* je imela vaške pašnike, ki so obsegali 139 oralov 475 kv. sežnjev. Zastopniki podobčine so izjavili, da so bili pašniki slabi ter so morali živino dvakrat dnevno krmiti v hlevu. Imeli so tudi planine, kjer so pasli od sv. Petra do velikega šmarna, to je od konca junija do 15. avgusta. Pasli so govejo živino in ovce, planinska paša pa je bila slaba.

V davčni občini *Godič* so pašniki zavzemali 199 oralov 1163 kv. sežnjev. Obsegali so povečini obrobke polja in gozdov ter pobočja hribov. Podatki o paši na planinah niso ohranjeni.

V davčni občini *Stranje* je površina vaških pašnikov obsegala 106 oralov 1187 kv. sežnjev. Na pašnikih, kjer so poleti pasli, se živina ni mogla prehraniti, zvečer so jo morali še v hlevu nakrmiti. Imeli so planine, kamor

so gonili živino na pašo. Po izjavi podobčine so na planinah pasli skupaj z občinami Črna, Gozd, Godič, Stranje, Bistričica, Županje njive in Tunjice. Pravico do paše sta imeli tudi soseski Sidraž in Senožeti. Planine so bile oddaljene štiri ure. Na planinsko pašo so gonili konje, govejo živino in prašiče. Vse te živine skupaj z ovcmi se je na planinah paslo okrog 2000 glav. Na pašo so gnali okrog sv. Petra in Pavla; živina je ostala na paši šest tednov. Ime planin sicer ni omenjeno, brez dvoma pa sta to bili Velika in Mala planina.

Davčna občina *Košiše* je imela 81 oralov 902 kv. sežnja pašnikov. Bili so največ na strmih pobočjih hribovja ter na slabih zemljiščih ob Bistrici. Po izjavi podobčinskih zastopnikov živina na pašnikih ni imela dovolj krme, zato so jo morali trikrat dnevno krmiti v hlevu. Deloma so gonili konje, krave in prašiče na štiri ure oddaljeno planino na pašo. Planinska paša je trajala od Petra in Pavla do sv. Jerneja ali pa tudi šest tednov.

Davčna občina *Tunjice* je imela pašnike s površino 108 oralov 1123 kv. sežnjev. Bili so predvsem na hribih kot obrobki gozdov in njiv. Paša na planinskih pašnikih v katastrskih cenilnih operatih ni omenjena.

Davčna občina *Šenturška gora* je imela 571 oralov 93 kv. sežnjev vaških pašnikov in 339 oralov 1341 kv. sežnjev planin. Planine so bile deloma v lasti gospostva Križ, deloma skupna vaška last. Na Kriški planini, ki je bila last gospostva, so pasli letno povprečno 30 glav lastne in 45 glav tuje živine. Za pašo tuje živine je bilo treba plačevati 1 gold. 10 kr. ali celo 1 gold. 20 kr. od glave za vso pašno dobo, ki je trajala 8 do 10 tednov. Na Ambroževi planini se je paslo povprečno 56 glav goveje živine in 140 ovc. V izjavi podobčinskih zastopnikov so bile glede živine, ki se je pasla na planinah, navedene druge številke, v katerih je najbrž zajeta vsa živina, tudi drobica. Po tej izjavi so na Kriško planino gonili na pašo 170 do 180, na Ambrožovo planino pa 150 glav. Pasli so konje, krave, vole in ovce. Dogon je bil ob Janezu Krstniku, živina pa je ostala na planini 11 do 12 tednov. Nekatere dele planin so kosili. Ambroževa planina je bila del kmetij posestnikov v občini (hubtheilig zu den Besitzungen der Gemeindeinsassen). Ta izjava glede lastninskih odnosov pa ni v skladu z navedbo v cenilnem operatu, po kateri je bila Ambroževa planina last vasi.

Iz vseh poročil se vidi velik delež, ki so ga v tisti dobi imeli pašniki pri prehrani živine. Sicer so zastopniki več podobčin poskušali zmanjševati pomen pašnikov, češ da so kljub paši morali krmiti živino tudi v hlevu. Najbrž pa so s takimi izjavami želeli vplivati zoper previsoko ocenitev donosa pašnih zemljišč. Gotovo so bile objektivnejše sodbe geometrov, ki so na splošno poudarjali, da je bila živina od pomladi do jeseni navezana skoraj izključno na pašo. Mogoče so kakšna leta res prehranjevali živino na pašnikih težje kot sredi 18. stoletja. Vzrok za to je moglo biti povečanje števila, ki pa je bilo le neznatno.

Stanje živine, vsebovano v katastrskih cenilnih operatih, je izkazano v naslednjem pregledu. Navedeno je tudi število kmetijskih posestnikov, da je mogoče določiti povprečno število živine na posamezno kmetijo.

Davčna občina	Kmetijski posestniki	Konji	Voli	Krave	Mlada živina	Ovce	Prašiči
Bistričica	36	2	49	115	53	110	100
Županje njive	26	16	18	90	37	220	41
Črna	30	—	66	57	41	214	57
Gozd	20	—	67	47	22	255	26
Godič	36	23	38	95	60	37	60
Stranje	40	38	10	100	41	—	58
Košiše	12	14	4	38	19	—	20
Tunjice	59	65	—	120	60	—	70
Šenturška gora	74	24	60	120	80	300	—

Primerjava s stanjem živine po terezijanskem katastru, to je približno 80 let prej, pokaže razmeroma malenkostne razlike. Sredi 18. stoletja je imela kmetija povprečno enega konja ali vola, dve kravi ter glavo mlade goveje živine. Gornji pregled pa kaže, da je okrog leta 1830 prišlo na kmeta povprečno 1—2 glavi vprežne živine, to je konj in volov, 2—3 krave ter 1—2 glavi mlade goveje živine. Število živine se ni povečalo povprečno niti za celo glavo na kmetijo. Ker so številke o stanju živine v terezijanskem katastru nepopolne in tudi manj zanesljive, so najbrž nekoliko prenizke. Razlika nasproti stanju okrog leta 1830 je verjetno manjša, kot kažejo številke. Zdi se, da dajejo povprečja precej točno sliko o splošnem stanju živine po posameznih kmetijah. Po navedbah v cenilnih operatih so večje kmetije v davčnih občinah Bistričica, Črna, Gozd in Godič imele po štiri vole, tri krave in dve glavi mlade živine. V davčnih občinah Stranje in Košiše so imele po dva konja ali vola, dve kravi ter eno ali dve glavi mlade goveje živine. V davčni občini Šenturška gora so velike kmetije imele po enega konja, dva vola, dve ali tri krave ter tri ali štiri glave mlade živine. Velike kmetije so imele v primeri s povprečnimi kmetijami predvsem več vprežne živine, volov in konj, pri številu krav in mlade živine pa ni bilo dosti razlike. Male kmetije dostikrat niso imele dovolj vprežne živine ali pa je sploh niso imele. Za razna poljska dela so morale, kot poročajo cenilni operati, najemati vprežno živino proti plačilu pri sosedih. Nekoliko se je pomnožilo, v primeri s podatki terezijanskega katastra, tudi število ovc, in sicer od 6 na 7 glav na kmeta v d. o. Bistričica, Županje njive, Črna in Gozd. Na območju teh davčnih občin je bilo v terezijanskem katastru izkazanih večje število koz. Katastrski cenilni operati koz ne omenjajo več. Malo verjetno je, da jih sploh ni bilo, pač pa jih je najbrž bilo precej manj, ker je državna zakonodaja omejevala in prepovedala rejo koz zaradi škode, ki so jo povzročale s pašo v gozdovih.⁴¹ Glede ovc je težko presoditi, ali gre za resnično povečanje števila. Številke o stanju ovc v terezijanskem katastru niso v vsakem pogledu zanesljive. Raje so navajali nižje kot višje, zato jih je bilo verjetno več, kot so jih izkazali. Po navedbi v cenilnih operatih so velike kmetije

⁴¹ Britovšek, o. d. str. 138 sl.

v d. o. Gozd in Šenturška gora, kjer je bilo največ ovc, imele 20—30, v d. o. Bistričica, Črna in Godič pa le 6—12.

Stanje živine in način krmljenja živine se nista toliko spremenila, da bi kmetje iskali nove vire pridobivanja krme ali si v večji meri prizadevali za razširitev krmne podlage. Krmne rastline so šele uvajali, sejali so že nekaj detelje, toda po navedbah v cenilnih operatih so jo uporabljali predvsem za krmo prašičem, le ponekod omenjajo, da so suho deteljo pokladali pozimi konjem. Govejo živino so pozimi krmili največ s slamo z malo sena, poleti se je prehranjevala povečini na pašnikih, le v nekaterih davčnih občinah so jo deloma krmili tudi v hlevih z zeleno krmo. Zelena krma skoraj gotovo ni bila detelja, saj so jo na splošno sejali le na manjših površinah.

Po posameznih navedbah v cenilnih operatih in izjavah podobčinskih zastopnikov smemo sklepati, da je planinska paša postala za živinorejce pomembnejša, kot je bila sredi 18. stoletja. Tedaj so pasli živino na planinah tri ali največ štiri tedne. V začetku tridesetih let prejšnjega stoletja se šest tednov omenja kot navadna pašna doba, in to od konca junija do srede avgusta. V davčnih občinah, ki so imele planine bližje naseljem, je bila pašna doba celo daljša. V d. o. Bistričica so omenjali, da pasejo na planini 10 tednov, v d. o. Županje njive so začeli pasti konec junija, sredi septembra pa so odgnali živino s planin, v d. o. Črna so pasli 8—10 tednov, v d. o. Šenturška gora so navedli, da imajo živino na planini tudi 11—12 tednov. Planinske pašnike so, vsaj časovno, izkoriščali znatno močneje kot sredi 18. stoletja.

Dosti manj kot o trajanju pašne dobe izvemo iz gradiva franciscejskega katastra o drugih vprašanih planinskega gospodarstva. Saj izvemo le izjemoma, katere so bile planine, kamor so pošiljali živino na pašo. Za d. o. Županje njive je navedeno, da so pasli na planini, ki je pripadala mestu Kamniku, pri d. o. Šenturška gora sta omenjeni Kriška in Ambroževa planina. Na Veliko in Malo planino naletimo le med zemljiškimi imeni v protokolu zemljiških parcel, ne omenjajo je ne geometri ne zastopniki davčnih občin v odgovorih na vprašanja glede gospodarstva s planinami. Da so pasli na Veliki in Mali planini, moremo na osnovi franciscejskega katastra z gotovostjo trditi za kmete, ki so bili vpisani kot lastniki zemljišč na velikoplaninskem območju. Zastopniki davčnih občin Črna in Stranje so sicer navedli davčne občine kot upravičenke do skupne paše na planinah, vendar ta navedba ni mogla biti v skladu z dejanskimi razmerami. Le v davčnih občinah Bistričica, Županje njive, Gozd in Košiše so bili skoraj vsi zemljiški in hišni posestniki tudi lastniki velikoplaninskega območja. V več občinah so bili planinski lastniki v manjšini oziroma so le posamezniki bili solastniki planinskih pašnikov. Ni verjetno, da so bile take občine v celoti udeležene pri skupni paši na planinah.

O številu živine, ki se je okrog leta 1830 ponavadi pasla na velikoplaninskih pašnikih, je na voljo en sam podatek. Zastopniki občine Stranje so na vprašanje glede paše na planinah odgovorili, da na planinsko pašo gonijo konje, govejo živino in prašiče ter da se skupaj z ovcami pase okrog 2000 glav. V vseh davčnih občinah, ki jih obravnavamo, je bilo izkazanih 182 konj, 1507 glav goveje živine, 1136 ovc ter okrog 500 prašičev, torej okrog 3300 glav. Toda to živino je imelo 333 kmetov, od teh pa je le 181 bilo posestnikov na Veliki in Mali planini. Najbrž ti pašni upravičenci niso niti

imeli toliko glav živine, kot naj bi je bilo po navedbi zastopnikov podobčine Stranje na velikoplaninskih pašnikih. Zato je moralo biti število 2000 močno pretirano. Gotovo so med živino, ki se je pasla na planinah, močno prevladovale ovce, ki so imele — sodeč po njihovem številu — v takratni živinoreji hribovskega dela kamniškega območja pomembno vlogo.

OPREDELITEV LASTNINSKIH ODNOSOV NA PLANINAH

Različni oziroma protislovni podatki ne dopuščajo, da bi zanesljivo opredelili lastninske odnose na velikoplaninskem območju. Vprašanje, kako so se razvijali ti odnosi od srednjega veka naprej, še ni pojasnjeno in ne vemo, ali ga bo mogoče kdaj točno pojasniti. Ni znano, kako je zemljiški gospod uveljavljal lastninsko pravico nad planinami in kako jih je izkoriščal sam ter njegovi podložniki. Kot vaške so tudi planinske pašnike skupno uživali. Agrarne skupnosti raznih oblik so gospodarile z zemljišči, ki so bila namenjena skupnem izkoriščanju. Glede skupnega izkoriščanja velikoplaninskih pašnikov niso znani iz dobe pred 18. stoletjem nikaki podatki. Veliko število pašnih upravičencev iz različnih vasi in podložnih številnim zemljiškim gospodom kaže, da je bilo to območje prvotno prosto za gospodarsko izrabo širokega kroga tistih, ki so se zanimali zanj, in da jih zemljiški gospod, kdorkoli je že bil, ni utesnjeval pri tej izrabi. Z izkoriščanjem po vsakoletni paši so se ustalile navade, ki so se razvile sčasoma v nekakšne pravice posameznih kmetov, združenih v neki dejanski gospodarski skupnosti. Ker pa menda ni bilo jasnosti glede lastninskih pravic na velikoplaninskem območju, tudi ni bilo jasno, kakšne so bile pravice tistih, ki so tam pasli svojo živino. Zato je bilo toliko različnih opredelb, ko so v terezijanskem katastru opredeljevale pašne pravice podložnih kmetov.

Terezijanski kataster je, vsaj zaenkrat, prvi arhivski vir, ki omenja skupno pašo več vasi oziroma sosesk na Veliki in Mali planini. Tudi zemljiški gospod Velike planine je znan šele iz tega vira. Po napovedi lastnika graščine Zaprice sta bili Velika in Mala planina, ki so ju imenovali tudi Lamberca, njegovo dominikalno zemljišče. Graščino je zgradil Jurij Lamberger leta 1550 in je bila do 1624 v lasti Lambergov, katerim so sledili do terezijanskega katastra Thalerji, Hochenwarti in Gallenfelsi. Ime planine po Lambergih se je ohranilo do današnjih dni za kraj, kjer je bil graščinski pastirski stan.

Podatki terezijanskega katastra ne kažejo kakšnih posebnih vezi med graščino Zaprice in velikoplaninskimi zemljišči. Po napovedi dominija je imel lastnik odvetništvo nad planinami; tam se je paslo nekaj graščinske živine, sicer pa je imelo na njih zastonjsko pašo devet vasi. V vaseh, od koder so bili pašni upravičenci, je imela zapriška graščina po jožefinskem katastru le štiri podložnike, ki so bili med posestniki velikoplaninskih pašnikov, dva sta bila iz Podstudenca, eden iz Zlatne ter eden iz Tunjic. Graščina Zaprice je bila med manjšimi dominiji v kamniškem območju, večino podložnikov pa je imela v vaseh, ki niso bile udeležene pri paši na Veliki in Mali planini. Njene pravice do planine verjetno niso izvirale iz odnosov zemljiškega gospoda do podložnikov.

Lastnik graščine Zaprice je napovedal Veliko in Malo planino kot svoje dominikalno zemljišče. Od dominijev s podložniki, ki so bili med planinskimi posestniki, je le samostan Mekinje napovedal, da imajo podložniki v Stahovici pašo na planini, ki pripada graščini Zaprice. Komenda nemškega viteškega reda v Ljubljani, ki je imela podložnike v Gradišču, ni sicer napovedala, da imajo pašo na planini, pač pa, da dobivajo stavbni les z več drugimi soseskami na soseskinem svetu na Veliki planini. Velikoplaninsko območje je bilo torej označeno kot skupno soseskino zemljišče. Kot skupno pašo več sosesk sta označila Veliko planino tudi kamniški meščanski špital za podložnike na Praprotnem-Sv. Primožu in beneficij sv. Janeza Krstnika za podložnike v Stolniku. Graščina Dol je za podložnike napovedala, da imajo pašo na planinah, ki so del kmetij (in den hubtheiligen Alben). Za podložnike v Slevem in Zlatni je mekinjski samostan napovedal, da imajo pašo v svojih planinah (hat der Besitzer in seiner Alben). Vendar ni jasno, ali gre v tem primeru za Veliko planino.

Glede lastninske pravice na velikoplaninskem območju je bilo torej troje opredelb. Po prvi je bilo last dominija, devet vasi pa je imelo pravico do paše. Drugo mnenje je bilo, da so planine last sosesk, tretje pa, da so del kmetij. Treba je poudariti, da so bili zemljiški gospodje tisti, ki so tako različno opredeljevali lastninske pravice, ne vemo pa, kako so te pravice presojali podložniki. Ob vsej nejasnosti glede dejanskih razmerij med lastnikom planinskih pašnikov in pašnimi upravičenci pa smemo biti prepričani, da so bila za podložnike zadovoljiva. Lastnik zapriške graščine, čigar dominikalna last je bila Velika planina in je bil njen odvetnik (Vogtherr), je izjavil, da nima kot tak nobene druge pravice, kot da določi čas dogona živine. Vse napovedi, ki omenjajo pašo na planinah, poudarjajo, da je bila brezplačna. Nikjer se ne omenjajo kakšne omejitve pri izvajanju pašne pravice. Upravičenci so neovirano in svobodno gospodarili s planinskimi pašniki. Različne opredelbe imovinskih razmerij so bile pač posledica pomanjkanja pravnih norm, ki bi opredelile odnose pašnih upravičencev do pašnih zemljišč oziroma njihovih lastnikov.⁴² Ni naš namen, da bi razglabljali, kako bi najpravilneje opredelili takratne posestne in lastninske odnose. Zadovoljiti se moramo z ugotovitvijo, da so jih presojali na različne načine, da pa je bila ob sestavi terezijanskega katastra določena skupina kmetijskih posestnikov iz več naselij in podložnih več dominijem, ki je imela v posesti in je uživala velikoplaninske pašnike.

Jožefinski kataster je pokazal posestne odnose na velikoplaninskem območju kot enotno urejene za vse upravičence. Za posestnike planin in gozda je bilo vpisanih 171 podložnikov iz naselij osmih jožefinskih davčnih občin. Toda niso bili vsi enako udeleženi pri tej posesti. Posameznim posestnikom so bili odmerjeni površinski deleži po obsegu njihovih kmetij. Tudi nekaterim kajžarjem so bili dodeljeni posestni deleži. Odmera zemljiških deležev ni bila izvedena v naravi, kajti zemljišče ni bilo razdeljeno in razmejeno na terenu, odmerjena površina je pomenila le idealni delež lastništva na skupnem zemljišču. Tako imovinsko razmerje je ustrezalo tistim napovedim v

⁴² S. Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1961, str. 227 sl., 414; W. Schiff, *Österreichs Agrarpolitik seit der Grundentlastung*. Erster Band. Tübingen 1898, str. 41 sl., 164 sl.

terezijanskem katastru, ki so planine označevale kot del kmetij. V protislovju z vpisom omenjenega števila posestnikov pa je pripomba v katastru, da je velikoplaninsko območje občinski pašnik (gemeind Hudweidried).

Ni se dalo dognati, kako je prišlo do ureditve, ki je popolnoma prezrla nekdanjega zemljiškega gospoda. Najbrž so podložniki pri izkoriščanju in razpolaganju z velikoplaninskimi pašniki tako prevladovali, da je bila posestna in lastninska pravica priznana kot samoumevna. K temu je pripomogla tudi jožefinska agrarna politika in zakonodaja, ki je pospeševala razdeljevanje skupnih zemljišč in njihovo prehajanje v last posameznih kmetov. Seveda moremo tudi pri jožefinskem katastru postaviti vprašanje, ali so lastninska razmerja tako prikazana, kot so dejansko bila oz. kot so na nje gledali kmetje, ki so na planinah pasli živino in gospodarili s pašniki.

Vprašanje, koliko je ustrežal prikaz lastninskih razmerij v jožefinskem katastru dejanskim razmeram, je upravičeno tudi, če ga primerjamo s franciscejskim. Tudi ta kataster je kot lastnike zemljišča na velikoplaninskem območju izkazal kmete, ki so na njem pasli živino, toda odmeril je zemljiške deleže vsem enako in ne po obsegu njihovih kmetij. To je pomenilo, da so vsi upravičenci imeli na zemljiščih enake pravice, torej tudi pravico do enakega užitka zemljiških koristi.

Na splošno so kmetije imele malo živine; v primeri s povprečnimi so velike kmetije imele več vprežne živine, konj ali volov, pri kravah in mladi goveji živini ni bilo veliko razlik. Ker so mogli na planinsko pašo poslati le manjši del vprežne živine, ki so jo potrebovali pri poljskih delih, veliki kmetje najbrž niso imeli na planinah dosti več goveje živine kot srednji in mali. Večja razlika je bila pri ovcah, ki so jih velike kmetije imele precej več kot srednje in majhne. Toda ovce so se pasle posebej in so mogle izkoristiti pašo na zemljiščih, ki so bila za govejo živino manj dostopna. Koristi od paše na planinah seveda niso bile za vse lastnike enake, toda razlike so se sestavljalvcem katastra zdele najbrž tako malenkostne in nepomembne, da so vsem upravičencem priznali enak delež na zemljiščih.

Po katastrskem cenilnem operatu davčne občine Črna, kjer so velikoplaninski pašniki, dagon živine iz osmih davčnih občin ni bil omejen. Sicer je ta formulacija nekoliko dvoumna. Mogla bi pomeniti, da je vsak upravičenec smel prignati poljubno število živine, ali pa, da število udeležencev ni bilo omejeno in je smel pošiljati živino na pašo vsak član davčne občine, čeprav ni bil solastnik zemljišča. Verjetno je, da dagon na pašo ni bil omejen za tiste, ki so bili solastniki planin. Ne moremo pa popolnoma izključiti drugo možnost. V času od nastanka jožefinskega katastra se je število lastnikov povečalo v vseh davčnih občinah za deset, toda to število je rezultat povečanja števila upravičencev iz enih občin in zmanjšanja v drugih. Novih upravičencev je zato bilo več kot deset, odpadlo pa je nekaj starih. Do sprememb je moglo priti tudi z razdelitvami in združitvami kmetij.

Parcele velikoplaninskega območja, ki so bile vpisane na 181 lastnikov, so označene kot skupne, s skupnim dagonom živine in skupnim izvajanjem pašne pravice. To pripombo, ki opozarja na obstoj nekakšne skupnosti, so imeli sestavljalvci katastra za potrebno, da so označili poseben način gospodarjenja in razpolaganja s prizadetimi zemljišči. Verjetno so se skupnosti pašnih upravičencev ob sestavi franciscejskega katastra bolj zavedali kot

ob sestavi jožefinskega, zato so izenačili vse upravičence glede lastninske pravice. Če pa so s tem izrazili imovinsko razmerje tako, kot je dejansko bilo oziroma kot so se ga zavedali in v skladu z njim gospodarili pašni upravičenci, je drugo vprašanje.

Zusammenfassung

DIE BESITZVERHÄLTNISSE AUF DER ALPE VELIKA UND MALA PLANINA AM AUSGANG DER FEUDALZEIT

Die erste Erwähnung der Alpe Velika und Mala planina findet man in dem thesesianischen Kataster aus der Mitte des 18. Jh. Die Alpe wurde in den rektifizierten Dominikalakten der grundherrschaftlichen Realitäten des Gutes Zaprice (Steinbüchel) ausgewiesen. Neun Dörfer hatten daran unentgeltliche Weidenutzung für 200 Stück Hornvieh und 300 Kälber und Kleinvieh. Der Inhaber des Gutes als der Vogtherr der Alpe bezeichnete als sein einziges Recht, die Zeit des Auftriebes nach seinem Willen zu bestimmen, ausserdem stellte er 16 Stück Hornvieh auf die Weide.

In den Bekenntnistabellen über den rustikalen Grundbesitz wurde für die Untertanen zweier Ortschaften berichtet, dass sie das Weiderecht auf der Velika planina bzw. Planina zusammen mit mehreren anderen Nachbarschaften ausgeübt haben. Für eine andere Ortschaft hiess es, dass die Untertanen auf der dem Gute Zaprice zugehörigen Alpe ihr Vieh weideten. Am häufigsten findet man die Bemerkung, dass das Vieh auch auf die Alpenweide getrieben wird. Verschiedenartig wie die Bezeichnungen der Alpe waren auch die Angaben über die Eigentums- und Besitzverhältnisse. Nur einmal wurde die Alpe als Dominikaleigentum erklärt. In einigen Fällen wurde die gemeinschaftliche Weidenutzung durch mehrere Nachbarschaften hervorgehoben, was auf einen Gemeingrund schliessen lässt. Manchmal wurde die Alpe als Teil der Huben bezeichnet (huebtheilige Alben). Für die Untertanen einiger Ortschaften wurde bemerkt, sie besitzen eine Alpe oder sie weiden auf ihrer Alpe. Die Rechtsverhältnisse der Weidenutzung waren keineswegs klar und ihre Beurteilung bei den Grundherrschaften, welche die Angaben für die Bekenntnistabellen gegeben hatten, war nicht einheitlich. Leider wissen wir nicht, wie die Untertanen das Weiderecht auf der Alpe beurteilt und auf welche Rechtstitel sie es gestützt haben. Fest steht nur, dass das Recht der Weidenutzung nicht von der Untertänigkeit bestimmter Grundherrschaften weder von der Zugehörigkeit bestimmter Ortschaften abhängig war.

Im ungefähr 30 Jahre später aufgestellten josephinischen Kataster befand sich die Alpe Velika und Mala planina in der Katastralgemeinde Dolina Črne (Tal Tscherna) und war als eine Gemeinutweide bezeichnet. Sie hatte den Ausmass von 1400 Joch, davon 500 Joch Weide und 900 Joch Wald. Die ganze Fläche wurde an 171 Besitzer verteilt; sie waren im Kataster namentlich eingetragen mit den Hausnummern und der Katastralgemeinde ihres Wohnortes, mit der Angabe der Grundherrschaft, welcher sie untertänig waren, mit der Fläche und dem Ertrag. Die Besitzer aus 42 Ortschaften und aus 8 Katastralgemeinden waren Untertanen von 23 Grundherrschaften. Die Gesamtfläche der Alpe wurde den Besitzern im Verhältnis zum Umfang ihrer Huben zugeteilt. Ein Ganzhübler erhielt 5 Joch 1300 Quadratklafter, ein Achtelhübler oder ein Keuschler 1250 Quadratklafter Weidegrund. Auch die Waldfläche wurde auf dieselbe Weise unter alle Grundberechtigten verteilt. In dem Kataster deutet nichts, dass die Velika planina einst Dominikalbesitz des Gutes Zaprice gewesen ist, das Gut oder sein Inhaber wird überhaupt nicht erwähnt, kein Anteil des Grundes wurde ihm zugewiesen.

Der Kataster gibt uns keine Erklärung, wie es zur Teilung der Alpe gekommen ist. Eigentlich handelte es sich nicht um die wirkliche Teilung des Grundes. Den Berechtigten wurde kein bestimmtes Grundstück abgemessen und gegen dem nachbarlichen abgegrenzt. Die abgemessene Fläche stellte nur ihren ideellen Anteil an dem gemeinsamen Grund dar. Die Alpe wurde zwar als Gemeinhutweide bezeichnet, doch konnte es sich in diesem Falle nicht um eine sonst übliche Nachbarschaft handeln. Es fehlt jede Erwähnung von allfällig berechtigten Nachbarnschaften oder Ortschaften. Es kann bezweifelt werden, ob die Eintragungen im Kataster den tatsächlichen Rechtsverhältnissen wirklich entsprechen haben. Der Grund dafür war wahrscheinlich in der unklaren und verworrenen Beurteilung der Weiderechte auf der Velika und Mala planina.

In dem franziszeischen Kataster (1825) gehört das Gebiet von Velika und Mala planina der Katastralgemeinde Črna (Tscherna) und besteht aus den Grundparzellen Nr. 624 bis 629. Die Gesamtfläche beträgt 1316 Joch 1360 Quadratklafter, davon 802 Joch 916 Quadratklafter Weide und 514 Joch 444 Quadratklafter Wald. Die angeführten Parzellen sind in dem Grundparzellenprotokoll als gemeinschaftlich, mit gemeinschaftlicher Benutzung des Weiderechtes und Viehauftriebes bezeichnet. Bei allen Parzellen sind namentlich 181 Eigentümer, jeder mit dem gleich grossen Flächenanteil von einem 181-stel der Parzellenfläche eingetragen ohne Rücksicht auf den Umfang seiner Hube. Die Parzelle Nr. 624, Velika und Mala planina, umfasste 229 Joch 312 Quadratklafter, auf jeden Eigentümer entfiel 1 Joch 484 158/181 Quadratklafter. Auf dieser Parzelle befanden sich 18 Bauparzellen mit Alpenhütten. Auch diese waren im gemeinschaftlichen Eigentum der 181 Besitzer, jedem gehörte der gleiche Anteil.

Im Vergleich zum josephinischen Kataster hat sich auch die Zusammensetzung der Eigentümer nach der Ortszugehörigkeit verändert. Ihre Zahl in vier Katastralgemeinden stieg um 24 und in vier anderen Katastralgemeinden verminderte sie sich um 14, es waren also 10 Eigentümer mehr. Diese Veränderungen zeigen, dass der Kreis der Berechtigten an der Alpe nicht beschränkt war und die Teilnahme an der Weidenutzung kein an den Besitz bestimmter Huben gebundenes Recht gewesen ist.

Die unterschiedlichen Darstellungen des Besitzstandes haben ihren Grund zweifelsohne auch in der Unklarheit und Verworrenheit der Rechtsverhältnisse an dem gemeinsam genutzten Grundstück. Es handelte sich um eine noch im Entstehen und in der Entwicklung begriffene Gemeinschaft, für welche noch keine Rechtsnormen vorhanden waren. Es kann aber auch die Frage gestellt werden, ob in den Katastern die tatsächlichen, von den Berechtigten angewandten Eigentums- und Nutzungsverhältnisse dargestellt wurden.

